

Cronica Istorică*)

— Studii de istorie bisericească —

Ca pretutindeni, așa și la noi, biserica a avut în trecut o mare înrîurire alit culturală cit și politică asupra dezvoltării neamului nostru. Pe de o parte ca factor de drept public, pe de alta ca singură purtătoare a culturii în vremile—din nenorocire așa de îndelungate—ale evului nostru mediu, biserica constituie în istoria poporului nostru un element așa de însemnat și hotărîtor, încît dela cunoașterea destinelor ei în cursul vremilor atîrnă însăși cunoașterea mai bună a trecutului nostru.

În deobște însă istoria bisericii noastre nu s'a tratat independent de celelalte apariții politico-culturale ale trecutului, ci în legătură cu ele și anume, așa că partea politică a istoriei bisericești a fost studiată împreună cu istoria politică generală a neamului nostru, iar cea culturală împreună cu istoria culturii ori, încă mai precis, împreună cu istoria noastră literară.—Ce-i dreptul istoria bisericii noastre nici nu se poate înțelege deplin fără istoria generală a poporului nostru. Decît, atîta vreme cît ea e privită *numai* ca o anexă a acestei istorii generale, sînt o mulțime de puncte, în ele foarte însemnate, ce nu pot fi tratate mai deaproape tocmai pentru a se păstra dreapta măsură în expunerea diferitelor împrejurări istorice din viața poporului nostru. Altfel, dacă istoria bisericii se tratează ca un domeniu de studiu pentru sine, vrednic de a fi cercetat și ca unitate istorică deosebită. În acest caz se poate da o mult mai mare atenție, nu numai cestiunilor de organizare bisericească și de activitate pastorală, dar chiar alitor chestiuni de istoria culturii în general (școlile de pe lingă mănăstiri) și de istoria artelor în special (arta bisericească).

Încercări de a se studia istoria bisericii noastre independent de alte istorii nu lipsesc în istoriografia romînă. Dimpotrivă sînt destule. Fie expunerî de caracter general (mai vechi : Maior și Șaguna), fie mai ales sub forma de monografii ale diferitelor dioceese și archidioceese (acestea destul de numeroase, pentru a nu mai fi nevoie de citat nume și titluri).—Dar, ca și în tratarea istoriei noastre generale, așa și în istoria bisericească a domnit, ba chiar domnește încă, direcția așa zisă politică, după care sînt considerate ca istorice și tratate ca atare mai ales fenomenele de viață de stat : Domni, războaie, cuceriri, intrigi de curte, etc;—

*) Recenzia cărții d-lui Radu Rosetti a fost publicată, din greșală, în No. trecut, ca *Cronică*.

—în biserică,—episcopii și activitatea lor religioasă-pastorală și gospodărească-administrativă.—Precum istoria politică se împărțea după Domni, așa cea bisericească după Prelați. Despre o dezvoltare înlăuntrul statului, și bisericii, în afară de directa înfrurire a Domnilor și Prelaților, felul vechiu „politic” de a scrie istorie, nu se preocupă. Istoria e în această direcție a istoriografiei mai ales istoria personalităților și nu istoria maselor: a poporului întreg într'un caz, a turmei dreptcredincioase în altul.

În istoria bisericească mai e însă o pricină de puțin progres cu adevărat științific. Fie că această istorie era scrisă de clerici fie că de laici, ea lua aproape întotdeauna—supt influența vieților sfinților—un caracter apologetic. Acest fel fals-pios de a povesti viața și activitatea diferiților fruntași bisericești a avut atita răsunset în cercurile bisericești și chiar teologice, încît el e considerat chiar azi ca felul de rigoare în care e a se povesti—cuvîncios—viața „fericiților întru Domnul” păstori ai bisericii noastre.

Cu aceste lămuriri date, să trecem la tema însăși a articolului de față arărînd: I. Ce sînt studiile de istorie bisericească (respective—ce trebuie să fie), II. Cum se fac (*r.*—cum ar trebui să se facă) și III. Cine le face (*r.*—cine e mai ales chemat să le facă).

Prilej ca să scriu acest articol mi-au dat două monografii bisericești care au apărut în timpurile din urmă: ambele istorii de episcopii. Una din ele bună, ca pildă de ce *se poate* face, cealaltă ca pildă de ce *nu trebuie* să se facă în studiile acestea speciale de istorie bisericească.

*

I. Istoria bisericească se ocupă, firește, în primul loc cu însuși organismul politic religios numit biserică, atît în dezvoltarea sa internă: dogmatică, etică și temporară, cit și în relațiile sale cu alte autorități bisericești, ori, apoi, cu puterea civilă reprezentată prin statul laic și organele sale și cu turma dreptcredincioșilor.—Dar tot în istoria bisericească mai pot fi cuprinse și fenomenele culturale ale căror purtător a fost biserica prin diferiții ei membri mai bine înzestrați sufletește ori aflați în împrejurări mai prielnice. Atunci cînd biserica unui popor nu e zguduită de certe confesionale și certe de prelați, mulți din membrii ei se pot anume deda în toată liniștea sufletească și la ocupațiuni în afară de biserică, precum sînt lucrările științifice și literare de tot felul, ori activitatea pedagogică în sinul școalelor de mînăstiri.

Studiile de istorie bisericească pot dară cuprinde:—1° Studii asupra credinței și dogmelor. În acest senz n'avem, de pildă, până azi o bună istorie a ereziilor răspîndite la noi în popor și dintre care bogomilismul e în activitate încă pînă azi. Tot aici ar fi de studiat influențele avute de alte confesiuni asupra confesiunii noastre ortodoxe: în special în Ardeal, pe vremea luptelor pentru Reformă.—2° Studii asupra înfruririi morale directe și indirecte avute de biserică asupra credincioșilor ei. Aici ar intra istoria relațiilor dintre biserică și credincioși

în diferitele timpuri,—cu istoria nivelului moral și intelectual al preoțimii în acele timpuri.—3° Un capitol foarte mare și bogat al istoriei bisericești e istoria puterii sale temporare: putere politică și avere. Aici știrile sînt așa de numeroase, iar activitatea bisericii noastre așa de plină de succese, încît o astfel de istorie a puterii temporare a bisericii romîne ar aduce foarte multe lămuriri noi și prețioase și cu privire la istoria generală a neamului nostru.—4° Istoria relațiilor bisericii romîne cu alte biserici și cu puterea civilă reprezentată prin stat și organele sale, ar trata în primul rînd originile și organizația bisericii, iar în al doilea înseși acele relații și anume: relații cu bisericile de care a alîrnat a noastră în diferite timpuri; relații cu bisericile ce-au avut credincioși ori înfrurire și în părțile noastre: catolică, protestantă, etc.; relații între unitățile bisericești din chiar sinul neamului nostru: între biserica moldoveană și cea munteană și între amîndouă și cea ardeleană; înșirît relațiile cu puterea civilă pe ajutorul căreia se reazimă întreaga organizare a bisericii noastre. Cît privește relațiile cu credincioșii ele se pot aproape toate studia sau la istoria *morală* a bisericii, sau la cea *temporară* (daniile și ajutoarele materiale). 5° Fenomenele culturale la care ia parte biserica ori chiar singură le conduce ar fi toate de cuprins într'o istorie a culturii bisericești la Romîni.

Toate acestea din punctul de vedere al istoriei generale bisericești. Dar vin apoi nesfîrșitele fețe și puncte de vedere mai speciale, din care se pot face tot felul de studii de istorie bisericească. Astfel e chipul așa de cu predilecție răspîndit la noi al istoriei diferitelor dioceze și arhidioceze: „Mitropolia Moldovei“, „Mitropolia Ungrovlachiei“, „Mitropolia Ardealului“, „Episcopia“ cutare, ori „Episcopiiile“ cutare din cutare țară romînească. Sau celalalt chip tot așa de răspîndit, biografic: „Viața și activitatea mitropolitului, ori episcopului, ori episcopilor...“

Înșirît încă un fel de activitate istorică-bisericească, iarăși destul de răspîndit, și despre care putem spune că a dat și bune rezultate, e de a publica simplul material istoric, neprelucrat. Fie orînduit din punct de vedere politic-bisericesc (de pildă „Condica sfîntă“), fie din punct de vedere mai general, bisericesc-cultural (majoritatea publicațiilor).

II. *Cum se fac* studiile de istorie bisericească la noi, e o chestie mai încurcată și despre care nu se poate vorbi fără a dojeni în foarte multe privințe și direcții. Aței care fac azi în adevăr mulțămitor istorie bisericească se pot număra pe degetele unei singure mîni. Încolo, iată cum se face istorie bisericească. 1° Sau se publică clae peste grămadă, fără nici-o critică simplu material istoric. 2° Sau se fac biografii de prelați în genul vieților sfîntilor, cu expresii stereotipe de laude și fericiri și fără cea mai mică idee de rostul adevărat al vieții și activității acelor prelați: aceste lucrări deplorabile se nasc mai ales ca teze de licență. 3° Sau înfine, se scriu monografiile de episcopii și mitropolii în care se strînge la un loc tot ce-au spus diferiții istorici moderni despre ele; se caută și ceva prin cronici și se adună și cîteva documente, dacă autorul e mai silitor, și se dau iarăși înșirări cu totul lipsite de critică și de valoare

originală, ale episcopiiilor, mănăstirilor, bisericilor, etc, comportate de temă.

Iar prin toate aceste lucrări, din nenorocire destul de numeroase, plutește un aer înecător de fânție, candeli și mănăstire cu laude și lingușiri orientale, de pe paginile lor simți un șopotit *mièvre* de slugărnicie și dor de căpătueală și din când în când, la cite o dedicație ori o laudă mai după tipic ticluită, parcă auzi un plescăit de buze de Prea Sfint care a mâncat bine la masă și parcă vezi un zimbet viclean pe fața autorului—cătore „sfinții“ militei de prinprejur—: „așa-i c'am adus'o bine?“. Așa se scrie istorie bisericească la noi. De ideale religioase ori culturale nu e vorba în ele. Dacă ar și putea fi, e o întrebare, la care,—dacă avem în vedere nivelul moral al preoțimii noastre de sus și de jos și mediul și spiritul în care se formează și *viiitorii* preoți, în seminarii și la Facultatea de teologie,—cu durere nu putem răspunde decît negativ. Căci în școlile pomenite nu domnește spiritul nou, reînviator, cu aspirații nobile după idealuri de sacrificiu pentru neam și țară, care domnește în alte școli și în alte cercuri,—ci încă tot spiritul bizantin-oriental de lingușire și viclenie, de egoism cras și arivism.

De aceea se fac, așa cum am spus, studiile de istorie bisericească la noi.

III. Iar cit privește pe cei ce le fac, am spus deja, că cei buni sînt pușini, cei răi mulți. Dar ce n'am spus încă și voi spune acum, e că afară de o excepție două, bunii istorici bisericești dela noi *nu sînt clerici*, ci laici. Sînt istorici de ceaiași, învățați pregătiți europenește în facultățile și seminariile noastre istorice, ori și prin Apus, și care de obicei nu se ocupă *numai* cu istoria bisericească, ci în general cu istoria neamului. În această privință e o deosebire hotărîtoare între Ardeal și Regat. În Ardeal, din toate timpurile, teologii au reprezentat aproape exclusiv întreaga știință istorică. Și au reprezentat-o bine. În trecut ca și azi. Destul să pomenim renașterea istorică dela începutul veacului trecut, iar pentru vremea noastră numele canonicului Augustin Bunea. Dar această deosebire își are o origine foarte limpede. La noi biserica a trăit în totdeauna ca în sinul lui Abraam. Pe cînd „dincolo“, biserica iobagiilor valahi a avut nu numai să lupte pentru păstrarea credinței strămoșești, dar să reprezinte și aspirațiile politice ale credincioșilor. Biserica ardeiceană s'a oșelit în nevoile îndurate și de aceea ea a dat oameni *lari* și a avut prelați și clerici la înălțimea tuturor cerințelor, chiar și a celor științifice istorice.—Ce-i dreptul avem și noi cei de dincoace cîteva mari figuri culturale printre arhieriei noastre. Dar fiind vorba în special de istorie, această știință a fost în deobște bine reprezentată numai de laici. În prezent acel care a contribuit cel mai mult la progresul studiilor istorice la noi, nu numai publicînd singur atîta material istoric cit generații întregi n'au publicat, dar scriînd opere de o însemnătate hotărîtoare în dezvoltarea istoriografiei noastre, profesorul Iorga, e acel care și pe terenul istoriei bisericești a lucrat mai mult ca oricare altul.

Dar ca pe toate terenele așa și în studiile istorice azi o împărțire a muncii a devenit o nevoie de prima ordine. Pentru ca diferitele studii

istorice să fie de o potrivă de solide, se cere o aprofundare așa de mare încât învățatului într'o anume direcție nu-i rămâne nici timp nici energie de prisos pentru cercetări în alt domeniu. Să mai adăogăm că astăzi problemele istoriei noastre s'au înmulțit și complicat așa cum cu douăzeci de ani înainte nici nu ne-am fi închipuit. Istoria socială și economică românească de abea acum se naște. Istoria culturii e încă în cele dintâi începuturi. Numai istoria politică a ajuns destul de departe. Dar a și început de vreme. Mai că putem zice că, de cînd avem o știință istorică la noi, n'am făcut decît istorie politică. Și dacă mai amîntim că pe generația de istorici care se ridică acum o așteaptă o lucrare fundamentală pentru viitorul științei noastre istorice—de o mărime și greutate cum profanii nici nu-și pot închipui,—anume scoaterea *Monumentelor istorice ale „Romîniei”*, în care să se strîngă odată complet și critic toate știrile cronicele și documentare, așa cum le au toate țările culte din Europa,—atunci vedem că împărțirea muncii, de care vorbeam, e chiar o condiție capitală de înaintare a studiilor istorice la noi.

În astfel de împrejurări studiile de istorie bisericească ar trebui să cadă asupra acelor care prin chemarea lor în societate sînt mai aproape de ele, clericilor noștri. Mai precis, profesorilor noștri dela Facultatea de teologic, arhierilor noștri și preoților cu studii universitare. Dar pentru ca istoricii ceilalți să poată lăsa fără grijă studiile de istorie bisericească pe sama acestora, se cere o condiție *sine qua non*. Și cu aceasta rîndurile de mai sus vor căpăta și încheierea și justificarea necesară.

Anume, studiul istoriei bisericești în Facultatea noastră de teologie trebuie pus pe baze cu adevărat științifice. Pregătirea istorică a teologilor noștri—dintre care se recrutează și se vor recruta toți istoricii bisericești—trebuie ridicată la acelaș nivel cu pregătirea ce să dă studenților dela Litere în secția istorică, la Universitatea din București. Trebuie înființat un seminar istoric cu adevărat modern, în care teologii să poată deprinde critica istorică—științifică și să se exercite încă din școală, sub conducerea profesorului lor, la lucrări istorice. Părerea mea e că trebuie mers încă și mai departe și anume să se facă înfrățirea acestui seminar cu cele istorice dela Facultatea de Litere într'un *Institut istoric*, așa ca prin conlucrarea tuturor elevilor de istorie sub conducerea tuturor profesorilor de istorie, să se formeze și mai intensiv cultura general-istorică a viitorilor lucrători pe terenul științei și să se înfiltreze și mai adînc spiritul critic-științific în acei viitori lucrători.

Numai așa studiile de istorie bisericească vor fi duse cu izbîndă mai departe chiar de clerici și numai așa împărțindu-se munca științifică, ceilalți cercetători istorici vor putea să lase la o parte pomenitul domeniu de cercetări, devotîndu-se celorlalte grele și numeroase probleme de istorie generală românească.

Vasile Părvan.